

RASUĐIVATI S NERAZUMNIM?

Susan T. Gardner, Anastasia Anderson, Wayne Henry

s engleskog preveo Sead S. Fetahagić

Uvod

Uspješna demokratija zahtijeva od svojih građana da, uprkos svojim različitim vrednosnim skupovima i gledištima (Haidt), pronađu načine za komunikaciju s onu stranu ovih razlika, tako da zajednički mogu trasirati pravac ka nečemu što bi potencijalno bilo napredno za sve. U članku "Filozofija, demokratija i obrazovanje: rekonstrukcija Deweya," Philip Cam citira Deweyja koji je rekao, kako za postupak razmišljanja općenito tako i za demokratiju posebno, "trebamo razmišljati zajedno u neposrednim odnosima lice-u-lice putem direktne kompromisne rasprave" (3).

Ova kompromisna rasprava, ovo učenje kako da se bude otvoren prema perspektivama različitim od naše vlastite, predstavlja središnju pedagošku aspiraciju "zajednice filozofskog propitivanja" (ZFP), pedagoški kamen temeljac "filozofije za djecu" (P4C). Biti otvoren prema suprotnim stajalištima, jednako tako predstavlja i fundamentalnu pretpostavku u znanosti, što naglašava Peirce, na koga se oboje osnivača P4C, Lipman (15) i Sharp (53), često pozivaju. Isto tako, Gardner u tekstu o kritičkom mišljenju, *Razmišljajući putem do slobode*, dobro razmišljanje definira kao takvo koje zahtijeva od nas da budemo otvoreni prema stavovima naše opozicije (24-36).

Ovakvi stavovi čine se hvale vrijednim i relativno lako ostvarivim u školskoj učionici gdje facilitator osigurava takvu atmosferu u kojoj se vrlo različita gledišta primaju kao dobrodošla. U stvarnom životu, pak, angažirati se u kompromisnoj raspravi putem razumnog dijaloga u jednom uobičajenom diskursu može ponekad, pa čak i često, izgledati kao preambiciozan pokušaj. Imigracija, klimatske promjene, seksualna orijentacija, transrodna pitanja, prava domorodačkog stanovništva, porezi, trgovinska politika, čak i ponašanje političkih ličnosti, sve su ovo teme o kojima mnogi ljudi imaju čvrsta stajališta koja se čine takvim kao da od svojih zagovornika traže da ostanu nepokolebljivi. Ili se barem radi o tome da dijalektika diskursa često ljude tjera u "njihova uporišta".

U takvim situacijama, pojedinci koji su spoznali važnost angažmana kroz razumni dijalog (tehnički ih označavamo kao "razumne"), kako zbog svog vlastitog integriteta tako i radi zdravlja zajednice, mogu se osjetiti sasvim izgubljeno kad se suoče sa pojedincima koji apsolutno odbijaju da uvažavaju bilo koju drugu poziciju osim svoje vlastite (tehnički ih označavamo kao "nerazumne"). Trebaju li postati uporniji? Trebaju li nijemo slušati dok istovremeno vode unutrašnji dijalog pun potcjenjivanja spram ove osobe koja je takav bezveznjak? Trebaju li jednostavno odustati i povući se?

U tekstu koji slijedi, nudimo nekoliko alternativa. Najprije, smatramo da je važno da ne "zagrizemo mamac": iako nas stajalište koje zagovara druga strana može dovesti do bijesa, izražavanje bijesa vrlo često ravnotežu snaga potiskuje u korist druge strane,

te u svakom slučaju, prekida svaku daljnju šansu da se s drugom stranom nastavi razgovor. Drugo, sugeriramo da se unutarnja analiza (uskoro slijedi pojašnjenje) stajališta druge strane (nasuprot traženja vanjskog opravdanja) može pokazati prosvjetljujućom. Treće, predlažemo korištenje "genetičkog ad hominem/ad feminem pristupa"; umjesto da se nastojimo fokusirati na korisne značajke nečega što može izgledati kao "beskorisno" stajalište, ili umjesto da izbjegavamo uopšte diskutovati sa takvim beskorisnim stajalištem, možemo pokušati analizirati kako je ta osoba došla dotle da sa takvom upornošću drži do stajališta koje se čini nerazumnim. Konačno, preporučujemo, čak i u situaciji kada u licu drugoga naiđemo na "zatvorena vrata", da se držimo ljudskosti druge strane, jer takav polazni stav može biti baš takav da posluži kao komunikativna osnovica za budući dijalog.

Jasno, što se tiče gornjih prijedloga, izrazito je važno uzeti u obzir kontekst. Pri zagovaranju komunikativnih alternativa, kada se kompromisna rasprava u vidu razumnog dijaloga čini nemogućom, pred sobom imamo kontekst raznolikosti komunikativne razmjene "zajedničkog vrta" sličan onome o kojem Dewey govori u svojoj knjizi *Javno i njegovi problemi*. Mi ih ne nudimo kao "pošto-poto" alternative; mi ih u svakom slučaju ne predlažemo u opasnim situacijama, bilo da je opasnost neminovna ili ne.

Otud, na određeni način, u onome što slijedi započinjemo s diskusijom o "zadatoj vrijednosti" razumnog dijaloga, koju prati analiza pitanja zbog čega oni koji se toliko pridržavaju tog ideala to čine. Ovo će pomoći u rasvjetljavanju pitanja zbog čega oni koji cijene razuman dijalog budu tako uznemireni kad se suoče sa onima koji ga neće ili ne mogu prihvatiti. Zatim, vrlo sažeto napominjemo zašto mnogi ljudi ne cijene razuman dijalog kao ideal. Nakon ovoga slijedi diskusija o alternativnim komunikativnim strategijama i stavovima koji mogu poslužiti kao vodič onima koji su "slobodoumni" (Sharp 40) kada se nađu pred "zatvorenim vratima". Nasuprot povećanoj agresiji, razvijanju osjećaja gnušanja, ili čak odustajanja od svega, takve strategije pomažu da se održi osjećaj vjerovanja u sebe, da čak i suočeni sa izazovom pokušamo ipak ostati vjerni vlastitim idealima (doduše nepotpuno), dok istovremeno potencijalno pripremamo teren za budući produktivniji dijalog.

Za one koji rade u oblasti filozofije za djecu i koji implicitno ili eksplicitno zagovaraju ideal otvorenog, kompromisnog i razumnog dijaloga, razmatranje alternativnih strategija u situacijama kada razuman dijalog nije na dohvat ruke je kako nužno tako i hitno.

Kako to izgleda "biti razuman"

U traktatu *O slobodi*, John Stewart Mill smatra da najveći prioritet za svako društvo mora biti zaštita slobode govora, ne zato što je sloboda govora sama po sebi od vrhunske vrijednosti, već zato što bez mogućnosti da čujemo nama suprotstavljena mišljenja, ne ostaje nam način na koji bismo provjerili koliko je naša vlastita pozicija adekvatna. Na sličan način Habermas u knjizi *Teorija komunikativnog djelovanja* obrazlaže da angažiranje kroz dijalog s onima koji drugačije misle predstavlja preduvjet mogućnosti da procijenimo da li je jedno gledište adekvatnije od drugog, a da ne trebamo na razum gledati kao na neku solističku aktivnost koja se odvija iz fotelje. Dakle, biti razuman značilo bi da se bude otvoren prema suprotstavljenim gledištima. Ovo međutim ne znači da je dovoljno tek iz pristojnosti saslušati drugoga. Ovo bi prije značilo da smo voljni i sposobni da ozbiljno procijenimo suprotstavljenu

poziciju samu za sebe, ali i u jukstapoziciji prema našoj, tj. da procijenimo suprotstavljenu poziciju u njenoj internoj konzistenciji, kao i njenu valjanost u komparaciji sa drugačijim pozicijama. Biti razuman otud iziskuje također da budemo barem donekle upoznati sa normama rasuđivanja. U članku *Uvjeravanje u vrijednost igre rasuđivanja*, Gardner (2014) opisuje rasuđivanje, ili ono što zovemo biti razuman, na sljedeći način:

U svom najboljem izdanju, ili možda čak u svom jedinom autentičnom smislu, rasuđivanje postoji kad svi angažovani učesnici moraju biti pripravnici pratiti razloge *gdjegod* oni vode (Gardner, 2009), pretpostaviti da postoje norme koje određuju šta svako od njih treba vjerovati (Darwall, 50-56), da to "kako govornici i slušatelji koriste svoju komunikativnu slobodu da bi zauzeli da- ili ne-poziciju nije pitanje njihove subjektivne diskrecije (Habermas, FHN 10)... Otud u svom najboljem izdanju, ili ponavljam, možda tek u svom autentičnom smislu, učesnici koji skupa rasuđuju moraju pretpostaviti da zaključak do kojeg dođu, ili barem do kojeg trebaju doći, nije "do njih", te zato što on nije "do njih" svi oni trebaju, od samog početka pripremljeni, pristupiti igri rasuđivanja, kako bi se predomislili u slučaju sučeljavanja sa jačim konkurentskim argumentima. (129)

Važno je naglasiti ovom prilikom, možda i nedvosmisleno, da biti razuman stoga nije funkcija bilo kojeg posebnog stajališta kojeg zauzimamo; prije je to funkcija sposobnosti i spremnosti da se angažira u naročitom procesu, naime u takvom u kojem se otvaramo svim razumnim gledištima, te da posjedujemo sposobnost i spremnost da ocijenimo snagu svakog ponuđenog razloga, te da konačno budemo spremni prihvatiti ono što se nametne kao najjači argument za dosezanje istine.

Motivacija da se bude razuman

Jedna je stvar karakterizirati ono što bi se moglo opisati kao ideal razumnog dijaloga, a sasvim druga iznijeti argument (čak i samome sebi) o tome zašto bi neko trebao težiti takvom idealu. Kako Gardner naglašava u gore navedenom članku (2014) "nije uopšte jasno zašto bi iko trebao popustiti pred opozicijom samo zato da bi se udovoljilo apstraktnom cilju razuma, u situacijama u kojima postoji prilika da se poboljša vlastiti status, ili izbjegne povreda vlastitog ega, ili uspješno preusmjeri krivica." (129)

A ovo je, moglo bi se tvrditi, fatalna greška mnogih kurseva kritičkog mišljenja, naime da se malo napora ulaže u aktualiziranje motivacije učenika da zaista budu razumni. Tako, učenici mogu uspješno savladati mehaniku deduktivne i induktivne logike, Vennove dijagrame, tabele istine i tako dalje, pa da ipak koriste ove vještine samo da bi potkrijepili svoje vlastito pristrasno mišljenje, umjesto da ih koriste da istjeraju na čistac najjačeg argumenta za dosezanje istine.

Odgovarajući na ovo pitanje, Gardner u knjizi o kritičkom mišljenju *Razmišljajući putem do slobode* (2009) poziva učenike da se od samog početka angažuju u analizi svrhe "tjeranja na čistac najjačeg argumenta za dosezanje istine", a ta svrha je autonomija. Ona tvrdi da, pošto naše pristranosti nisu naše vlastite već su nesvjesno inkorporirane u našu psihu iz fizičkog i društvenog okruženja u kojem se krećemo, iz toga slijedi da ukoliko želimo postati samostalne ličnosti, trebamo potkopati našu pristranost koristeći se razumom kako bismo evaluirali osnovanost naše vlastite pozicije naspram najjačih mogućih argumenata opozicije i na taj način približiti se

načinu gledanja na našu vlastitu poziciju koji sadrži barem neki stepen nepristrasnosti. Gardner naročito ističe:

Vrijednosti do kojih držite u trenutku kada donosite odluku kako postupiti kratkoročno, srednjoročno i dugoročno, odredit će vrstu ljudskog bića koje postajete, način života kojeg vodite i vrstu zajednice kojoj pomažete da bude kreirana. Do mjere - i samo do mjere - do koje ozbiljno i nepristrasno promišljate o vrijednostima koje usmjeravaju vaše kratkoročno, srednjoročno i dugoročno djelovanje, vi se možete smatrati majstorom svoje vlastite sudbine, kao neko ko je kreator samog sebe (36).

Motivacija da se bude nerazuman

Svima nam je poznata činjenica da je svijet prepun ljudi sa kojima je nemoguće razumno komunicirati. Kjartan Sekkingstad iz Norveške, koji je skupa sa još troje ljudi bio kidnapovan od strane islamističkih militantata iz jednog ljetovališta na Filipinima 2016. godine, i koji je kasnije svjedočio dekapitaciji dvoje od ovih zarobljenika, zna to isuviše dobro. No, nije potrebno navoditi primjere ekstremnih slučajeva kako bismo potcrtali ovu tvrdnju. Vaša tetka Sally, koja je fundamentalistički kršćanin, dokazuje ovu tvrdnju, kao što ju potcrtava i vaš otac koji je beskrajno uvjeren da zna kako život treba i kako ne treba živjeti.

Postoji mnoštvo razloga zbog kojih neko može odbijati da razmotri stajalište suprotno vlastitom. Od njih navodimo sljedeće: 1. zaštita identiteta (uključujući ideološku odanost, plemensko članstvo); 2. emocionalna ranjivost (verbalna razmjena izgleda kao nasilje); 3. narcizam (nezamislivo je da iko ko ima drugačije mišljenje zaslužuje da ga se ozbiljno shvati); 4. ekstremni principist (ne složiti se sa mnom je nemoralno); 5. investirani monetarni interesi (npr. teorija ekonomskog "kapanja"); 6. status (Facebook); 7. hedonizam (traganje za istinom iziskuje previše rada); 8. relativizam (ne postoji način da prosudimo je li jedna pozicija bolja od druge); 9. nesporazum oko toga šta znači rasuđivati (pametni ljudi ne mijenjaju svoje mišljenje); 10. odbacivanje vrijednosti rasuđivanja (npr. vjerovanje u božansku objavu).

Zbog ovih višestrukih razloga čvrstog držanja vlastitog gledišta, oni koji cijene otvoren kompromis razumnog dijaloga ne trebaju biti iznenađeni kada se suoče sa zatvorenim umom. I doista, nije nezamislivo da zatvoreni umovi prije predstavljaju pravilo nego izuzetak. Međutim, ovo ne treba obeshrabriti one koji su prihvatili razuman dijalog kao ideal. Štaviše, treba ih upozoriti da alternativne strategije trebaju držati "na dohvat ruke" u trenutku kada se razuman dijalog čini nedostižnim. Postoje druge alternative osim nastojanja da se s većom upornošću nametne vlastito stajalište, da se drugu stranu smatra idiotom, ili da se jednostavno dignu ruke od svega. Ono što slijedi su neke od sugestija.

Komunikativne strategije kad razuman dijalog nije moguć

Izbjegavajte zagristi mamac

Tokom američkih predsjedničkih izbora 2016. godine, opomena Michelle Obame da "kada oni padaju, mi se uzdižemo" bila je izrečena uz prihvatanje činjenice da "biti nerazuman" može izgledati "dopadljivo". Ko može odoljeti iskušenju da na uvredu ne odgovori uvredom u situaciji kada je podvrgnut flagrantno nelegitimnim ad hominem/ad feminem nasrtajima? Doista, poput nezdrave hrane, nerazumni manevri mogu izazvati ovisnost, jer oni tako često hvataju protivnika nespremnog i često se čine kao da garantiraju pobjedu u kompetitivnoj razmjeni. Stoga je imperativ da upamtimo da je, poput nezdrave hrane, nerazumnost loša po zdravlje u smislu da ona ugrožava našu autonomiju, naš dignitet i naše samopoštovanje. Slično kao što našu omladinu poučavamo o zavodljivosti nezdrave hrane naglašavajući svaki put prednosti zdrave ishrane, tako moramo svaki put naglašavati i prednosti koje nudi razumnost, barem onoliko koliko to data situacija dozvoljava, pa čak i ako je situacija takva da se ideal razumnog dijaloga čini teško dostupnim.

Wendy Behary u knjizi *Razoružati narcisa* također tvrdi, iako ćemo biti u silnom iskušenju da izgubimo hladnokrvnost kada stupimo u komunikaciju sa narcisoidnom osobom, da čvrsto imamo na umu razliku između "zauzimanja stava za sebe-koristeći autentični i uvjerljiv glas protiv zloupotrebe, kontrole i opresije-branjenja sebe koristeći prezir, kritičnost i samopravednost" (72). U prvom slučaju, mogućnost ishoda u kojem svi dobivaju ostaje otvorena, dok je u drugom slučaju rezultat u kojem svi gube doslovno neizbježan.

Ona nas još podsjeća, kao dio strategije čuvanja hladnokrvnosti, da trebamo "usmjeriti našu vlastitu svjesnost ka licu, ruci i fizičkom biću druge osobe, podsjećajući se da je ona tek još jedan pripadnik fascinantne i nesavršene ljudske vrste" (Behary 111) - a da si ne dozvolimo da nas zaslijepi odsjaj njenog 14-karatnog ega.

Unutarnja naspram vanjske analize

U članku "Izumirući zanat građanskog neslaganja" (National Post, 30. sept. 2017, A16), Bret Stephens piše da, i pored toga što je neslaganje od esencijalne važnosti za potporu našoj slobodi, dajući snagu našem napretku i čineći naše demokratije stvarnim, te iako ga u zadnjih nekoliko decenija dosta praktikujemo - više nego ikad prije - ipak, "što ga više koristimo, to smo lošiji u njemu." Dobro neslaganje je prema Stephensu takvo koje izoštrava naše mišljenje; takva vrsta nesuglasice koja se tokom stoljeća praktikovala među misliocima kakvi su bili Platon, Hobbes, Nietzsche i Wittgenstein. Ono što je karakteristično za ovakav tip dobrog neslaganja je to što ono "nije nikad zasnovano na nerazumijevanju. Upravo suprotno, neslaganja nastaju zbog savršenog razumijevanja; zbog toga što ste tako temeljito pretresli ideje vašeg intelektualnog suparnika da ih valjano možete razraditi. Drugim riječima, da biste se dobro mogli nesložiti, morate prvo dobro razumjeti. Morate duboko čitati, pažljivo slušati, pozorno pratiti."

Otud se predlaže, u situaciji sučeljavanja sa umom zatvorenim za alternativna gledišta, da produktivna linija pristupa bude ta da se druga strana temeljito ispita, tako da iz komunikativne razmjene izađemo sa dubljim poznavanjem pozicije drugoga, a da ne

brinemo o tome je li nečija vlastita pozicija saslušana ili ne. Tokom ovog postupka, moguće je pronaći zone preklapanja koje mogu potpomoći otvaranju stvarnog dijaloga. Isto tako, ovu priliku možemo iskoristiti da ispitamo potencijalne kontradikcije kako se budu pojavljivale. Na taj način, kada se suočimo s nekim ko se tvrdoglavo drži uvjerenja da su svi homoseksualci vječno prokleti, mogli bismo početi diskusiju o tome kako se, na primjer, ovo može uskladiti sa uvjerenjem da Bog voli sve ljude. I dok takav pristup može pojačati refleksivnost s obje strane, treba držati na umu da se druga strana možda uopšte neće zabrinuti zbog potencijalne kontradikcije u njenom stajalištu. Ipak, takva istraga može još uvijek biti plodna jer će pokazati, gledano iz bilo koje tačke gledišta, da li se stajalište druge strane može smatrati opravdanim.

Uzroci, a ne razlozi: preispitivanje genetske zablude

Iako citiranje dijaloga između filozofa može biti koristan model prilikom zamišljanja kako izgleda "dobro neslaganje" kao što Stephens gore navodi, trebamo čvrsto imati na umu da takvo pažljivo uokviravanje pozicije drugoga, skupa sa anticipiranjem mogućih zona otpora, nije tipično u svakodnevnoj interakciji. Kada neko osjeti da je predmet napada, sposobnost izložiti cijeli svoj slučaj, štaviše čak i sposobnost da se znaju cjelina ili razlozi svog slučaja, često je umanjena. Dakle, strategija unutrašnje analize, kako je gore prikazana, tj. kontinuirano ispitivanje i ponovno ispitivanje prezentiranog slučaja radi boljeg razumijevanja, možda i neće dovesti do boljeg razumijevanja prosto zato što onaj ko se drži nekog stajališta nije u mogućnosti da ga potpuno artikuliše ili odbija da odgovori na pitanja o njegovoj konzistenciji.

Ako je tako, ako se razumijevanje *pozicije* drugoga pokazuje problematičnim, razumijevanje *drugoga* ne mora biti takvo. To jest, ako preispitivanje *razloga* koji podržavaju ili ne podržavaju stajalište drugog izgleda jalovo, fokusiranje na *uzroke* možda neće biti takvo. Pitanje vrijedno fokusiranja može biti: Šta je to što je nagnalo ovu osobu da se tako čvrsto drži ovog stajališta?

Prijedlog da se umjesto razloga ispituju uzroci za nečije stajalište može izgledati nečuven. Uostalom, ovakva strategija se u tekstovima o kritičkom mišljenju klasificira kao neformalna zabluda (bilo kao cirkumstancijalni ad hominem/ad feminem napad, bilo kao genetska zabluda), koju otud dobri mislioci trebaju izbjegavati. A svako ko je bio žrtva takve strategije sigurno dobro zna kako razbješnjujuća ona može izgledati. I svaki muškarac koji je pokušavao ženi objasniti da ona gundđa jedino jer "je to taj period u mjesecu", može na sličan način svjedočiti o surovosti bijesa koju takav odgovor izaziva.

Pa ipak, ovdje smatramo, ukoliko je naš cilj istinski dublje razumjeti, a ne potkopati stajalište drugoga, da bi takvu strategiju bilo korisnije nazvati "genetskom istragom", a ne "genetskom zabludom". U takvoj istrazi, mi bismo nastojali kreirati "pitanja-prečke" koja nam omogućuju da se "spustimo niže niz ljestve" gdje bismo stekli uvid u srž vrijednosti druge osobe. Pošto se vrijednosti izražavaju kroz uvjerenja, sticanje razumijevanja o tome kako su vaša uvjerenja produkt vaših vrijednosti je pozitivan dokaz da vas ja gledam kao racionalno biće; što je sve upravo suprotno od toga da si dozvolim da odbacim vaše stajalište kao iracionalan proizvod različitih i raznovrsnih uzroka.

Drugi način da ukažemo na ovu stvar bio bi da tvrdimo da učešće u genetskoj istrazi predstavlja pokušaj otkrivanja kako se vaše gledište o nekom posebnom problemu

uklapa u vašu životnu priču onako kako ga vi vidite (MacIntyre). Ili još jedan način bio bi da kažem kako nastojim da vas vidim kao osobu, a ne samo kao TV spikera.

Sugestija da na vas pokušam gledati kao na osobu u situacijama kad je vaša pozicija sasvim neuhvatljiva, vrši interesantan preokret shvatanja onoga što je inicijalno bilo opisano kao "neutralizacija pristrasnosti", tj. da razumna osoba treba biti otvorena da čuje alternativna stajališta tako da može biti spremna za mogućnost da je njena vlastita pozicija pristrasna. Ono što nasuprot tome sadašnja strategija nalaže je to da nam "percepcija osobe" pomaže da neutrališemo pristrasnost jedne druge vrste: naime, pristrasno stajalište o tome "kako biti u svijetu". Odnosno, u nastojanju da razumijem narativ druge osobe, mogu uvidjeti da on sadrži neku valjanost, pa čak i ako to nije način života koji bih za sebe odabrao. Ako je takav slučaj, ja mogu biti u mogućnosti da udvostručim nastojanje da pronađem načine za prevazilaženjem naših razlika koje, u ovom procesu, ne narušava bilo koju od naših temeljnih vrijednosti zbog kojih toliko očajavamo.

Ako uopšte ima ikakve valjanosti u ovakvom stanovištu, ovo ukazuje da, dugoročno gledano, raznolikost od nas zahtijeva da govorimo dva jezika: "jezik razuma" čiji je cilj istinski susret (Buber) i "jezik razumijevanja" putem kojeg učimo da se međusobno uvažavamo, ali ipak s izvjesnom dozom distance.

Ako pak ima neke valjanosti u ovom stanovištu, ono na interesantan način ima implikacije na propitivanje unutar zajednice (kao što je prikazano u literaturi o filozofiji za djecu). To jeste, ako se "percepcija osobe" nametne kao fundamentalna strategija u slučaju kad rasuđivanje dospije u ćorsokak i ako zastoji u rasuđivanju nisu rijetki, onda je jasno da bi postavljanje takvih pitanja kao što je "šta misliš kako si došao do toga da imaš takvo stajalište", ili "znaš li zašto tako mnogo držiš do tog tvog stajališta", ili "jesi li oduvijek imao takvo mišljenje", ili "je li moguće da imaš takvo stajalište zbog toga što...", predstavljalo vitalno "ispipavanje" situacije radi produbljivanja cijele konverzacije, te se ono ne bi smatralo nelegitimnim ličnim umetanjima u nešto što bi trebalo predstavljati čisto razumski dijalog.

Čvrsto se držite vaše vjere u drugoga

U *National Post* članku od 30. avgusta 2017. godine naslovljenom "Zašto razumni ljudi ipak mogu podržavati Trampa," Clive Crook istražuje implikacije činjenice da Trumpove pristaše naizgled ne dotiče gotovo ništa što on čini ili govori, bez obzira kako očito uvredljivo to bilo. On izražava dvije glavne teorije: "jedna je da su značajna manjina Amerikanaca - oko 40% - rasistički idioti." "Druga je da su velika većina unutar ove značajne manjine zapravo dobri građani sa razumnim i legitimnim mišljenjima koji se toliko protive da ih se smatra rasističkim idiotima da će podržati Trampa uprkos svemu" (A8). Crook dalje kaže ne samo da on smatra da je prva teorija apsurdna, a da je druga teorija u suštini tačna, već i to da oni koji slijede prvu teoriju u suštini navode razloge protiv demokratije. Oni u biti kažu da ne postoji ništa što može promijeniti mišljenje ovih ljudi, pa zašto onda uopće ulaziti tek tako u razgovor s njima? Suprotstavljajući se tendenciji da gledišta Trumpovih pristaša upakujemo u pojmove "zadrtosti" i "gluposti", Crook postavlja retoričko pitanje zašto ovoj značajnoj manjini američkog naroda ne možemo ponuditi ništa osim sažaljevanja ili prezira. Crook završava svoj članak sljedećom molbom: "Funkcionalne demokratije ostavljaju prostora za neslaganje. Možete se s nekim ne složiti u najjačem mogućem smislu, vjerujući da su vaši oponenti u dubokoj ili čak opasnoj zabludi. Ali

to vas ne obavezuje da ih ignorišete, prezirete ili sažaljevate. Odbiti sudjelovanje u razgovoru s njima - osim da bi im se narugali ili obraćali snishodljivim tonom - je kontraproduktivno. Dokaz za ovu zadnju tvrdnju," on dodaje, "je obeshrabrujuća upornost Trumpovih pristaša." Drugim riječima, Crook smatra da se trebamo čvrsto držati naše vjere da, uz nešto napora i izdvojenog vremena, možemo dugoročno zadobiti dublje razumijevanje onoga što smatramo da predstavlja nerazuman stav. Teškoća leži u pronalaženju odgovarajućih načina pristajanja na konverzaciju kada razuman dijalog nije moguć.

U kakvoj je relaciji odnos prema nerazumnim spram P4C?

Naš cilj filozofije za djecu - ili barem onako kako ga mi shvatamo - je taj da uključi mlade u rad zajednica filozofskog propitivanja tako da razviju naviku angažovanja kroz razumni dijalog i izvan prostora ZFP. Međutim, ovdje postoji opasnost od preuveličavanja mogućnosti. To jest, ako ostavimo dojam (pa i ako to nije naša namjera) da interpersonalna komunikacija ne vrijedi mnogo ukoliko svi učesnici nisu jednako otvoreni i razumni i ako neki uvide, u mnogim slučajevima izvan ZFP konteksta, da dolaze u dodir sa zatvorenim umovima, vjera u razuman dijalog može biti potpuno poljuljana. Sjećanja na časove ZFP mogu se stoga stopiti u pretpostavku da je to bilo zabavno, ali u krajnjem slučaju i nepraktično akademsko iskustvo, te se zato možemo vratiti našim starim navikama verbalnog ratovanja. Zbog tog razloga mi smatramo da će nam svima biti od koristi, u nekom trenutku, da kažemo da ono što radimo kroz ZFP predstavlja ideal kome svi trebamo težiti, ali da ipak, svi trebamo biti spremni na to da će doći do situacija u kojima ćemo biti onesposobljeni od strane onih koji ne mogu ostati otvoreni za razumijevanje suprotstavljenih stavova. Trebamo i dodati da ovo ni na koji način ne treba narušiti naš lični ideal razboritosti, jer je njegova motivacija utemeljena u vrijednosti autonomije, a ne uspjeha (vidi gore). Također, bilo bi od koristi napomenuti da, u onim slučajevima u kojima dvosmjerni dijalog doživi neuspjeh, postoje i drugi načini na koje se možemo povezati s drugima, naime, pokušati putem jednosmjerne komunikacije potpuno razumjeti stajalište druge osobe, te zbog čega se ona tog mišljenja tako uporno drži. I pored toga što nas očito tjera u ludilo kad do druge strane ne dopire ono šta smo mi i u šta vjerujemo, ipak možemo uvidjeti da je ovo novo saznanje zapravo obogaćujuće, te da naša vlastita pozicija kao rezultat toga može postati više iznijansirana. Ova nova perspektiva bi, zauzvrat, mogla otvoriti mogućnosti za budući dijalog. Drugim riječima, ako smo spremni da krenemo jednosmjernim putem ka drugome i taj drugi bi mogao biti više zaintrigiran za mogućnost reciprociteta.

Sve u svemu, ono što mi ovdje nudimo tek je još jedno pomagalo za P4C "kutiju s alatima": iako je glavni cilj P4C edukacija za dijalog koji je otvoren i bez predrasuda i tokom kojeg učimo da poštujemo naša različita stajališta kao potencijalne izvore spoznaje (Sharp 51), također je važno ponuditi i strategije putem kojih se diskurs izvan učionice može ipak profitabilno održavati, čak i kad se suočimo sa zatvorenim načinima mišljenja.

Zaključak

I pored toga što angažman u razumnom dijalogu predstavlja ideal, a usvajanje alternativnih komunikacijskih strategija prilikom susreta sa neprobojnim pristrasnostima drugu najbolju opciju, trebamo imati na umu da kontakt sa stajalištem drugoga ili sa samom drugom osobom možda ipak neće biti moguć. Ovu činjenicu sa

potpunim olakšanjem prikazuje Erik Larson u knjizi *U zvjerinjaku* kroz portret američke naivnosti koja gaji kontinuirano povjerenje u potencijalnu efikasnost razumnog dijaloga sa nacistima tokom šest godina pred izbijanje Drugog svjetskog rata.

Wendy Bahary u knjizi *Razoružati narcisa* upozorava na očaj koji može rezultirati iz pokušaja da se vodi dijalog sa narcisom "zajedničkog vrta". Ona piše: "Poput predsjednika debatnog kluba ili sudije koji u ruci drži čekić, narcis vas je pozvao da učestvujete u konverzaciji koja ubrzo postaje ili rastegnuti solilokvij, ili se pretvara u argumentativnu i veoma natjecateljsku raspravu. Nije važno kakav je vaš odgovor - bilo da ga ignorišete, uzvratite udarac, apelujete, ili čak i da mu popustite - on ostaje neranjiv." (Behary 97)

S druge strane, Behary nagovještava da se protiv očajanja možemo boriti tako što ćemo distinkciju između empatije i suosjećanja držati čvrsto u fokusu naših misli. Empatija je sposobnost da istinski *razumijemo* iskustvo drugoga... To ne znači da se sa njegovim osjećanjima i ponašanjem slažete, da ih odobravate ili podržavate (Behary 137). Mogli bismo ovo na drugi način reći da braniti "personalnu percepciju" kada "percepcija pozicije" nije moguća, ne znači zagovarati maksimu "voli bližnjeg svog".

U krajnjoj instanci, cilj razumne osobe je pronaći načine zaštite i njegovanja vlastitog razumnog bića, kao i razumnih bića kod drugih ljudi, u suočavanju s onim što ponekad izgleda kao nerazuman svijet. Na ovom mjestu mi smatramo da će dublje razumijevanje drugog, bilo da se radi o stajalištu drugoga *ili o osobi drugoga*, tome pomoći. A do mjere do koje razumni ljudi mogu održavati taj fokus tokom "vjetrova sukobljavanja", do te mjere mogu služiti kao model koji će se oponašati i tako u konačnici održati zajedničko dobro.

Bibliografija

- Behary Wendy T. *Disarming the Narcissist*. Oakland, CA: Harbinger, 2013.
- Buber, Martin. *I and Thou*. 2nd Ed. New York: Charles Scribner's Sons, 1958.
- Cam, Philip. "Philosophy, Democracy & Education: Reconstructing Dewey." In-Suk Cha (ed.), *Teaching Philosophy for Democracy*. Seoul: Seoul University Press, 2000. 158-181.
- Crook, Clive. "Why reasonable people can still support Trump," *The National Post*. August 30, 2017.
- Darwall, Stephan. *The Second-Person Standpoint: Morality, Respect, and Accountability*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2006. Print.
- Dewey, John. *The Public and Its Problems*. New York: Holt, 1927.
- Gardner, Susan T. *Thinking Your Way to Freedom*. Philadelphia: Temple University Press. 2009.
- Gardner, Susan T. "Selling the Reason Game." *Teaching Ethics*. Fall, 2014.
- Habermas, J. *The Theory of Communicative Action (TCA). Vol. 1: Reason and the Rationalization of Society*. Trans. Thomas McCarthy. Boston: Beacon Press, 1992. (German text 1981.)
- Haidt, Jonathn, *The Righteous Mind: Why Good People are Divided by Politics and Religion*. New York: Pantheon Books, 2012.
- Kant, Immanuel. *Groundwork of the Metaphysic of Morals*. Trans. H.J. Paton. New York: Harper and Row, 1964.
- Lilla, Mark. *The once and Future Liberal: After Identity Politics*. New York: Harper Collins, 2017.
- Lipman, Matthew. *Thinking in Education*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- MacIntyre, Alasdair. *After Virtue*. Notre Dame, Indiana: Notre Dame Press, 1984.
- Mill, John Stewart. *On Liberty. On Liberty. Essay on Bentham*. Ed. Mary Warnock. New American Library, 1962.
- Sharp, Ann Margaret. "What is a Community of Inquiry." *In Community of Inquiry with Ann Margaret Sharp: Childhood, Philosophy, and Education*. Edited by Maughn Rollins Gregory and Megan Jane Laverty. New York: Routledge, 2018. 38-48.
- Sharp, Ann Margaret. "Self Transformation in the Community of Inquiry." *In Community of Inquiry with Ann Margaret Sharp: Childhood, Philosophy, and Education*. Edited by Maughn Rollins Gregory and Megan Jane Laverty. New York: Routledge, 2018. 49-59.
- Stephens, Bret "The dying art of civil disagreement," *The National Post*, Sept. 30, 2017, A16.

Will, Georg F. "Yale takes lead in race for silliest thought police," *The National Post*, Friday, Sept. 8, 2017, A10.